

Projekt för examensarbete, självständigt arbete HT 2019

Projekttema: Grammatik

Fördjupningskurs: Grammatik, 7,5 hp (se separat kursinformation)

Lärare: Mikael Kalm och Johan Brandtler

E-post: mikael.kalm@su.se ; johan.brandtler@su.se

Det mänskliga språket är unikt; inget annat djur har tillgång till ett lika avancerat sätt att kommunicera på som människan. *Språkförmågan* är gemensam för alla människor i den meningen att alla barn som föds med normala kognitiva förmågor samt en utvecklad hörsel och talapparat mer eller mindre automatiskt tillägnar sig ett (eller flera) modersmål under sina första levnadsår. En central komponent i alla språk är *grammatiken*, dvs. de principer som styr ordbildning, ordböjning och syntax. Grammatiken är individuell så till vida att varje människa har en intuitiv känsla för vad som är rätt och fel i sitt eller sina förstaspråk. Ibland kan uppfattningen om rätt eller fel skilja sig mellan talare av samma språk (t.ex. över generationsgränserna). I den bemärkelsen är grammatiken alltså en omedveten, mental kapacitet som vi utnyttjar spontant i kommunikationen med varandra. En viktig uppgift för grammatikforskningen är att få förståelse för hur denna mentala kapacitet fungerar.

Under kursen kommer vi att bekanta oss med olika sätt att beskriva och analysera grammatik på samt att läsa fallstudier med fokus på specifika grammatiska fenomen i svenskan.

Fokus: Grammatik på olika sätt

Svenskans grammatik hör idag till en av världens mest utforskade och bäst beskrivna, inte minst tack vare *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) som omfattar nära 3 000 sidor. SAG är omistlig som utgångspunkt för forskning om svenskans grammatik, men också som referensverk för språkvetare och, inte minst, lärare. Ändå utgår i regel inte grammatikundervisningen på grundnivå från SAG (vilket är förståeligt eftersom framställningen är så detaljerad). Under kursen kommer vi därför att bekanta oss med och jämföra SAG med andra grammatiska framställningar. Målet är att du efter avslutad kurs ska kunna använda dig av SAG (t.ex. genom att veta hur verket är uppbyggt och hur man söker i det) för att kunna ha SAG som stöd i ditt uppsatsarbete. Vi kommer också att läsa artiklar om grammatiska fenomen som på olika sätt bygger på eller problematiserar framställningen i SAG.

Svenska Akademiens grammatik utgår i huvudsak från en traditionell begreppsapparat och analysmodell som till stora delar påminner om den som normalt ingår i grundläggande universitetskurser i grammatik. Mycket av den forskning som bedrivs om svenskans såväl som andra språks grammatik utgår emellertid från helt andra modeller. För att kunna ta del av denna forskning är det därför mer eller mindre nödvändigt att ha vissa grundkunskaper om andra sätt att beskriva och analysera grammatik på. Under kursen kommer vi att bekanta oss med

frasstruktur och *derivationell syntax*. Tanken är att du efter genomgången kurs ska ha tillräckliga redskap för att kunna ta del av aktuell forskning om svenskans grammatik. Detta är viktigt inte minst för lärare som behöver hålla sig uppdaterade med forskningen om svenskans struktur, men självfallet är det också en förutsättning för avancerade studier i och forskning om grammatik. Därtill är det ett omistligt stöd i uppsatsarbetet.

Förslag på uppsatsämnen

Nedan följer ytterligare ett antal förslag på uppsatsämnen med grammatisk profil. Även om kursen i stor utsträckning syftar till att ge redskap för att kunna ta del av aktuell grammatisk litteratur, kommer också vissa specifika grammatiska fenomen att behandlas under kursen. Flera av dessa kan också fungera som möjliga utgångspunkter för uppsatsarbeten.

Skolans grammatik och universitetets. Undervisning i grammatik förekommer inte bara vid universiteten, utan är också en viktig del av skolans svenskundervisning. Ibland brukar man tala om att det finns ett glapp mellan den grammatikundervisning som bedrivs i skolan och på universitetet och att skolgrammatiken inte alltid har följt grammatikforskningens landvinningar. Hur beskrivs t.ex. språkets hierarkiska struktur i läromedel för gymnasiet och hur förhåller sig denna beskrivning till den i universitetsläroböcker? Hur ser verksamma lärares inställning till grammatikundervisning ut och hur arbetar de med grammatik? Vilken betydelse lägger svensklärare respektive lärare i moderna språk i ordet *grammatik*?

Historiska perspektiv på svenskans grammatik. Svenskan har, precis som andra språk, genomgått stora förändringar de senaste tusen åren. Förändringarna rör alla språkliga nivåer: fonologi, lexikon och, inte minst, grammatik. En möjlig utgångspunkt för en uppsats är därför att undersöka hur en viss grammatisk konstruktion förändrats genom svenskans historia och försöka hitta förklaringar till varför detta har ägt rum. Hur har t.ex. tempusbruket i konditionalsatser förändrats sedan 1800-talet och framåt? Hur beskrivs tempusbruket i grammatiska översiktsverk (och hur pass väl stämmer dessa överens med det faktiska bruket)?

Svenskans dubbla definitheit. När ett substantiv i bestämd form har ett framförställt adjektivattribut krävs även en bestämd artikel före adjektivet: *den gröna bilen*. Denna "dubbla" bestämning är typologiskt sett mycket ovanlig, och en klassisk svårighet för inlärare av svenska. Men det finns också en rad undantag till denna regel: *Jag tog första tåget, det var värsta diskussionen där inne* osv. Vilka regler styr förekomsten av dubbel bestämdhet? Hur har den utvecklats språkhistoriskt? Är den på väg bort?

Adjektivkongruens. Enligt huvudregeln ska ett adjektiv som står i predikativ ställning (dvs. efter det finita verbet) kongruera med subjektet i numerus och genus: *Bilen var grön, huset var grönt, bilarna/husen var gröna*. Adjektivkongruens i predikativ ställning är relativt ovanlig i världens språk, och därför ofta svår för inlärare att behärska. Men det finns också en rad adjektiv som inte kongruerar: *kul, paj, lagom* etc. Finns det något gemensamt för de adjektiv som inte kongruerar? Utvecklas de successivt till böjliga adjektiv (jfr utvecklingen av de traditionellt oböjliga *ball* och *cool*)?